

KIRSAL ENDÜLÜS'TE ERKEK SOSYALLIĞI VE ERKEKLİK RİTÜELLERİ¹

Çeviren: Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, khturkan@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-6743-9056

Makale Geliş Tarihi: 10.01.2018 Makale Kabul Tarihi: 05.04.2018

Öz

Bu makale, kırsal Endülüs meyhanelerindeki erkek sosyalliğinin örneklerini araştırmaktadır. Tarım işçileri, zaman ve paralarının çoğunu içki için harcar. Erkeklerin kafe ve festivallerdeki davranışları, onların cinsel kimlikleriyle alakalıdır. Cinsiyete dayalı farklılıkların ritüellerdeki içme performanslarını nasıl etkilediği gösterilir. Meyhaneler, neden erkekler için odak noktasıdır ve neden erkekliğin simgesi olarak telaffuz edilir sorularına, cinsiyetin gerçek ve ideal olan ihtisas ve görevleri arasındaki tezatlıkları göz önüne alarak cevap verilebilir. Akdeniz toplumu erkek sosyalliğinde üstünlük derecesi olarak görülen meyhaneler veya kafeler, günlük hayatın odak noktasıdır ve dolayısıyla yapılan çalışmanın temel mekânlarından biridir. Tuhaf olan şudur ki, meyhaneler Güney Avrupa'nın etnografik kayıtlarından tamamen ayrılmıştır. Latin Avrupa'da çalışma yapan antropologlar, günlük hayatın temel ilgi alanları ve kültürünü tanımlayacak bilgiler ortaya koyamamıştır. Sıradan gözlemciler göre Endülüs meyhanelerindeki erkeklerin tavırları laubali, kaygısız, neşeli ve şamatacıdır. Uzun süren bir katılım ve gözlem sürecinden sonra, meyhanelerin sadece erkeklerin kafa dağıtmak için toplandığı yerler değil, kafe ortamına göre daha rahat tavırlar sergileyebileceği yerler olarak nitelendirilmiştir. Günlük erkek sosyalliğinin etnografik tanımında temel konu olan ritüellere katılmayı faydalı buluyorum.² Erkekliğin ritüelleri kalıbını kullandığımda aslında erkeklerin kadınların gözündeki imajları ve öz algıları bakımından manalı ve iletişimsel bir mesaj taşıyan klişe ve tekrar eden resmi davranışlardan bahsediyorum. Bu ritüel anlayışı, Goffman ve Leach tarafından ortaya atılmıştır. Ritüellerdeki sembolik vurgu, onları benzeri diğer davranışlardan ayırır. Bu etkinliğin imgesel ve alışkanlık boyutları dikkati hak ediyor; çünkü Akdeniz toplumlarında görülen diğer çalışmalar gibi bu çalışma da hâkimiyet ve bağlılığın gerekçeleri hakkında önemli bakış açıları kazandırır. Makalenin devam eden soruları ise meyhanenin özellikle tarım işçisi olan Endülüs erkekleri ve diğer alt seviyedeki erkekler için odak noktası olduğu, neden bu insanların hemcinsleriyle toplanmalarında erkekliklerini ispat etme ihtiyacı olduğuyla ilgili olacak. Sonuç olarak, makalenin ilerleyen bölümlerinde Akdeniz toplumu edebiyatındaki cinsel kimlik olgusunu ve bunun üzerine son zamanlarda ileri sürülen tanımları özet olarak tartışacağız.

¹ Driessen, Henk. (1983) Male Sociability and Rituals of Masculinity in Rural Andalusia. *Anthropological Quarterly*, 56, (3), pp.125-133, George Washington University Institute for Ethnographic Research.

Sosyo-Kültürel Yapı

Endülüs, çok büyük arazilerin ve tarımsal kasabaların bölgesidir. Kırsal alanda yaşayan insanların çoğu geçimleri için bu topraklara muhtaç olsalar da pis ve ağır işleri, zorlukları ve uygarlaşmamış bir alanı temsil eden bu kırsal kesimi küçümser ve ondan nefret ederler. Toprakların mülkiyeti, boş zaman, çevre, eğitim, kişisel özerklik ve temizlik gibi şehir hayatını andıran her şey onlar için çok değerlidir.³ Alan araştırmamı yürüttüğüm Cordoba, İspanya'nın küçük kasabası, geniş kent alanının merkezindeki bir tepeye dayanır. Açıkçası iki mahalle tanımına karşılık gelen alçak ve yüksek iki bölgeden oluşur. Bu iki mahalle arasında bir meydan uzanır. Bu kasabada oturan insanların dörtte üçü tarımla uğraşır. Onların ise yüzde doksan beşi gündelik işçilerdir. Bu geniş işçi sınıfı ve kasabalı seçkin sınıf arasında serbest meslek erbabı, kamu işçisi, kalifiye işçi ve ziraatçı olmak üzere çalışkan bir işçi sınıfı yetişmiştir. Kadınlar ve erkekler arasındaki zıtlıklar, yerli halkın en büyük farklılıklarıdır. Cinsiyetler arası ilişkileri genellikle zıt ve belirsiz olan Endülüs, erkek egemenliğinin baskın olduğu bir toplumdur. İdeal erkek, evde sözüne karşı gelinmeyen özerk, güçlü, ciddi ve kabadayıdır. Erkek; ailesini destekler, ailenin onurunu korur ve nadiren evde bulunur. Bir kadın erdemli, yetenekli, uysal, kendi hayatını kocasına ve çocuklarına adanmış olmalıdır. Aynı zamanda kadın, aile namusunun koruyucusudur. En azından teoride cinsiyete dayalı katı bir iş bölümü vardır. Erkekler, mesleğine ve sınıfına bakılmaksızın gelir için eşlerini dışarıda bir işte çalıştırmamalıdır. Bu manzara, yerli sosyal yapının kavramsallaştırılmasını gösterir. Erkeklerin dünyasını kamu alanı oluştururken kadınlar, özel alana aittir. Oysaki toplumsal sınıfın gerçekleri ve cinsiyetler arası iş bölümü bu ifadeyle çelişir. Orta ve zengin sınıfın erkekleri hem kamusal alanda hem de özel alanda aktif rol oynar. Onlar sadece ailelerine gelir sağlamakla kalmaz, ayrıca aile bütçesini kontrol eder, ekonomik kararlar verir ve çocuk yetiştirmede etkin olurlar. Öte yandan, kadınların prestijli masa başı işlerde görev alması ve eşleriyle birlikte festivallere ve hafta sonları açık hava etkinliklerine katılması orta sınıf için saygınlığı arttıran bir durumdur.⁴

Gündelik tarım işçileri sınıfında kadınların iş gücü, hanelerinin geçimi için büyük önem taşır. Tarımdaki kadın işgücü zeytin, pamuk, üzüm hasadı ve yaz ürünleri yetiştirmeye alakalıdır. İşsizlik zamanlarında, genellikle erkeklerin kadınlara oranla öncelikli olarak işe alınması gerektiği dile getirilmesine rağmen gerçek hayatta işverenler, kadınları işe almayı tercih ederler; çünkü onlar daha az ücret alır ve onları elde tutmak daha kolaydır. Dahası kadınlar genellikle ev işleri sektörü ve son zamanlarda tekstil ve gıda işleme atölyeleri gibi alternatif iş haklarına da sahiptir. Bunun için; babaları, kocaları, oğulları veya erkek kardeşleri işsiz olmasına rağmen kadınlara rahat ve daimi işler vermek nadir görülen durumlardan değildir. İşçi sınıfı ailelerinde kadın, ev ekonomisi ve çocukların sosyalleşmesinden sorumludur.⁵ Birbirleriyle neredeyse her gün vakit geçiren anne ve kızların arasında yakın bir ilişki vardır. Anne-kız

ilişkinin öne çıkması nedeniyle iç güveysi olmaya doğru giden güçlü bir eğilim de vardır. Gündelik işçilerin ev bütçesine katkısının belirsizliği ve kendilerini evden uzak tutmaları, özel alanda kadın egemenliğini öne çıkarır. İdeal olan ve gerçek alandaki çelişkilerden kaynaklanan gerginlik, erkek sosyalliğinin yapılandırılmasında önemli bir rol oynar.

Erkek Sosyalliğinin Yer ve Zamanı

Kafeler, şehir hayatının merkezidir. Onların varlığı yaşlarına, kişiliklerine ve mesleklerine göre farklılık gösteren birçok insanın bulunduğu toplum hayatının önemli bir kalite göstergesi ve çevre için önemli bir faktör olarak görülür. Çevre, bulunduğu yeri sevmeye yönlendirir ve şehirleşmenin nedenlerinden biridir.⁶ Benim çalışma yaptığım kırsal kesimde dokuz tane kuruluş var; fakat bunların sadece iki tanesi kent meydanına ve ana caddeye konumlanmış durumda. Onlar kasabanın sosyal merkezini oluşturur ve neredeyse sadece erkeklere aittir. Kasaba halkı, bar/meyhane çeşitlerini ayırt etmek için aşağıdaki kriterleri kullanmaktadır; konum, sosyal sınıf, müşterilerin yaşı, kişiliği, mekânın sağlayacağı şöhret ve saygınlık, iç bölümün kalitesi ve kadınların erişim olanakları. Kumarhaneler ise çeşitli açılardan diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu zamana kadar eğlence merkezi, gayri resmi siyaset ve ticaret alanı olarak kullanılıyordu; hatta kentselliğin merkezi ve medeniyetin beşiğiydi. Peluş koltukları, halıları ve oymalarıyla meşhur salonda, yerel ve ulusal politikaları tartışan beylere en iyi şaraplar ve mezeler servis edilirdi. İşçiler, gazinoları büyük kulüp olarak adlandırırır. Çok kısıtlı olsa da kapılarını kadınlara açan ilk kuruluşlardı. Hafta sonu kutlamalarında iş adamları sohbet etmek, salonda veya terasta bir şeyler içmek için eşleriyle beraber gazinolara gider; fakat meyhane ve oyun salonları şimdi de olduğu gibi sadece erkeklere aitti. Gençler ise nadiren gazinolara giderdi.

Oldukça farklı nedenlerden dolayı öne çıkan iki mekân vardır. 1970'lerin sonunda kentin dışında bir diskotek ve bir bar kuruldu. İkisi de dışarıdan bakan insanların görüşüne kapalıdır. İki yerde de iç dekorasyon, loş ışık ve yüksek müzik cinsel bir ortam oluşturur. Diskotekte her iki cinsiyetten gençlerin dans etmek ve flört etmek için gizlilik içinde buluşmaları mümkündür. Barlar ve gece kulüpleri, yetişkin erkeklerin gösterişli ve açık giyinen garson kızlarla tanışıp vakit geçirebilecekleri pahalı yerlerdir. Erkekler, bu kızları çeşitli dürtüler için elde etse de barlarda gerçekleşen bu olay, baştan çıkarma olarak tanımlanabilir. Bazı rezaletlerden sonra, bunlardan birisi özellikle orta sınıf kadınların, kocalarını burada yakalaması nedeniyle belediye meclisi tarafından alınan kararla bazı barlar, kapatılmaya zorlanmıştır. Ana caddede bir marketle birleşik olan bar, özel servislerinden dolayı "snack bar" olarak bilinir. Buranın müşterileri genellikle her cinsiyetten öğrenciler, nişanlılar ve yeni evliler gibi gençlerden oluşur. Kalan beş kuruluş kelimenin tam manasıyla kafelerdir. Bunların hepsi kahve, her çeşit şarap, rakı, bira, konyak, alkolsüz içecekler ve çok çeşitli sıcak ve soğuk meze hizmeti verir. Hepsinin

mayıstan eylüle kadar açık olan terasları mevcuttur. Bunlardan biri, “*geleneksel bar*” olarak düşünülür. Çok eski mobilyalara sahip olan bu mekânlar, gelenlere iç savaş öncesi taverna atmosferini sunar. Genellikle daha düşük mahallelerdeki işçi sınıfı erkekler tarafından ziyaret edilir. Bir diğeri ise orta ve küçük toprak sahipleri, serbest meslek erbapları ve küçük bürokratların favorisi olan bir kafedir. Bu kafenin tutucu bir atmosferi vardır. Ana cadde ve meydanın köşesinde ise esnafları, vasıflı işçileri, memurları ve seyyar satıcıları cezbeden büyük bir kafe vardır. Kalan iki mekân ise tipik ziraat işçisi sınıfının tavernasıdır. Bu beş meyhaneye nadiren kadınlar gelir. Bir erkek için çalışmadığı zamanlarda kafeterya, onun için makul ve zorunlu bir yerdir. Endülüs erkekleri boş zamanının çoğunu mutlaka barın bulunduğu bir sokakta geçirir. Bar arkadaşlarıyla çok fazla buluşmaktan kaçınan yetişkin bir erkeğin anti-sosyal ve anti-eril davranışlarla suçlanmaması için iyi bir nedeni olmalıdır.⁷ İşsizlerin evde kalması gerekmez. İçki içme, sigara içme ve paylaşma, Endülüs erkekleri için zorunlu bir durumdur. Bir erkek, sabah uyandığında hemen evden ayrılır ve bir kahve ve ardından bir bardak rakı veya konyak içmek için kafeteryaya gider. Eğer erkek kasaba veya çevresinde bir yerde çalışıyorsa, akşam yemeği için eve gitmeden önce, öğlen saat 13.00-14.00 gibi birkaç bardak şarap içer.

Serbest meslek işçileri, işsizler, emekliler ve boş zamanı olan erkekler, gün içinde barları daha sık ziyaret eder. Barların, işten çıkmış ve sohbetle meşgul insanlarla dolu olduğu zamanlar genellikle akşam 19.00 ve 22.00 arasındadır. Ortam hareketli bir ruh hâli taşır. Şarap, uzun hikâyeler, tekerlemeler, bilmeceler, çeşitli konularda yorumlar fakat daha çok iş, cinsellik, kadınlar ve futbol üzerine sohbetler ortama katkı sağlar. Bu zaman çizelgesinde bazı mevsimsel değişimler de vardır. Paskalya² ile başlayan ve eylülde koruyucu aziz³ ile biten kutlamalar zamanında, bar hayatı gece yarısına hatta sabah birlere ikilere kadar devam eder. Kasımdan şubata kadar ise barların müşterileri az olur. Birçok gündelik işçi, zeytin hasadında çalışmak için komşu illere gider. Kalan insanlar ise erkenden yatarlar. Kasaba küçük, mutsuz ve hiçbir şey yapılmayan bir yere dönüşür.

² **Çevirmen Notu.** Hristiyanların, her yıl İsa Peygamberin dirildiğine inanılan günün yıl dönümünde kutladığı bayramdır.

³ **Ç. Notu.** İngilizcede “*Patron Saint*” olarak adlandırılan terim “*Urban Dictionary*”de Tanrı’nın hizmetinde kutsal bir hayat yaşayan ve diğer Hristiyanlara örnek teşkil etmesi gereken bir Hristiyan anlamına gelmektedir. Azizler, cennette ve Tanrı ile iyi niyet içinde oldukları için Hristiyanlar ve özellikle Katolikler, söz konusu azizlerin kendileri için Tanrı’ya dua etmelerini isterler. Yani azizler, yeryüzündeki bazı durumlarda olanlar için dua eden ve cennette yaşadığına inanılan kişiler olarak tasavvur edilir. Aziz Josep, vb. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=patron+saint>

Günlük bar katılımının yanı sıra, “juerga”⁴ ve “perol”⁵ olarak anılan, dostluğun kutlandığı, kurumsal sayılan iki etkinlik vardır. Her ikisi de erkek sosyalliğinin en üst noktasını temsil eder. Endülüs erkekleri, refahları için bu gibi eğlencelerle günlük hayattaki sıkıntıları kovmanın gerekli olduğuna inanırlar. Bar arkadaşlarının çoğu “juerga” denen bu eğlenceye katılırlar. Onlar boğazlarını temizlemek için bir şeyler içmeye gittikleri favori barlarında sabahtan buluşup sonra kendilerini kaybetmekte ve rahat davranma konusunda kendilerini özgür hissettikleri büyüklük ve ambiyanstan dolayı ilk tercihleri olan Montilla ve Puente Genil’e yani komşu kasabalara giderler. Mümkün olduğunca çok bar gezmek bu gezinin ilk ve asıl amacıdır. Henüz eşleri, çocukları ve kaynanaları tarafından sorumlulukların beklemediği bekârlık günlerini anarlar. Bazen eğlenceli bir futbol maçı veya Cordoba ve Sevilla’daki bir boğa güreşi de juergada hoş görülebilir. Eşler bu gezileri erkeklerin doğası için kaçınılmaz bir çıkış olarak kabul etmektedir.⁸ “Perol” ise birçok açıdan “juerga”dan ayrılır. Katılımcıların kendilerine bir ziyafet çekmek için kuzu veya keçi kestikleri kırsal bir kesimde gerçekleşir. Çok sayıda erkek katılır ve genellikle büyük bir mülk sahibi erkek tarafından düzenlenir. Dolayısıyla, lüks bir etkinliktir ve bazen içki partileriyle birleştirilir. Büyük toplumsal kutlamalar -Paskalya, Kutsal Hafta ve Patron Saint Festivali⁶- erkek sosyalliğinin diğer doruk noktalarıdır ve bunlar aşağıda açıklanacaktır.

⁴ **Ç. Notu.** “Urban Dictionary”de “Kutlama, eğlenme, iyi vakit geçirme” anlamına gelen sözcük (<http://www.spanishdict.com/translate/juerga>); İspanya’da Flamenko şarkılarının söylendiği ve Flamenko danslarının yapıldığı ve genellikle âlem yapmak amacıyla toplanılan içkili, gürültülü ve şamatalı cümbüş ya da festival olarak bilinmektedir.

⁵ **Ç. Notu.** “Urban Dictionary”de “Mutfak malzemeleri” (<http://www.spanishdict.com/translate/perol>) anlamına gelmektedir. Perol, juerga etkinliğinde gelen misafirler için mutfaktaki araç-gereçler ile hazırlanan ikramlardır. Aynı zamanda (daha çok kırsal kesimlerde gerçekleşen) juerganın farklı bir etkinlik tarzıdır.

⁶ **Ç. Notu.** Sözlük ve kaynaklarda, 23 Haziran’da alacakaranlıktan sonra kasabadaki her katılımcının büyük bir şenlik ateşi yakıp ertesi gün için farklı köylerden çeşitli yiyecekler getirdiği bir kilise ayini ile başlayan kadınların geleneksel kıyafetlerini giydiği dinî bir törenle devam eden ve büyük bir haç işaretini erkeklerin elinde taşıyıp şehrin meydanına getirmesiyle sona eren dinî bir kutlama. Patron Saint Festivali (<http://www.americasquarterly.org/content/patron-saint-festivals-america>) özellikle Katoliklerde kutlanmaktadır.

Bar Adabı

Bar katılımı ve orada görülen davranışlar oldukça hareketli aktivitelerdir. Sıradan bir günde erkekler birden fazla kafeye gider; ancak bu erkeklerin çoğu yaşadıkları mahalleye yakın olan kafeleri tercih ederler. Yetişkin bir erkek, içmeye akşam saatlerinde başlar; ancak bir müddet sonra kendisini birdenbire bütün gece arkadaş ve komşularıyla içtiği favori olarak barlarda bulur. Bir erkek, arkadaşlarını içki içmek için kendi kafesine çağıran bir amigo gibi davrandığında yukarıdaki düzende bazı değişiklikler meydana gelebilir. Bir süre sonra amigo, arkadaşlarını kendi barına gitmeye ikna eder. Bu plan genellikle ikiden fazla erkeğin katılımından dolayı daha karmaşık hâle gelir. Barlarda içme etkinlikleri sıkı kurallarla düzenlenir. Bir insanın içki teklif edebileceği, kabul edeceği veya karşılık vereceği çeşitli yollar olsa da bazı altın (değişmez) kuralları vardır. Bir erkeğin, kendi kafesine düzenli müşteri olmayan birini davet etme hak ve yükümlülüğü vardır. Genel olarak bu daveti oluşturan erkekler, ilk turdaki içkiyi ismarlayıp turu başlatma önceliğine sahiptir. Yabancı ve misafirlerin bu turda herhangi bir içki ismarlamasına katıyen izin verilmez. Sonuç olarak bu senaryo, tekrar tekrar devam eden alışkanlık hâline gelmiş bir davranıştır. Erkek, etrafında toplanan misafirlerine bir bardak şarap içmek için davet ettiğini söyler. Arkadaşları çeşitli yollarla bu davete icabet eder ve ev sahibi davetini tekrarlar. Barmanlere bardakları doldurmasını işaret eder, bu tekrardan sonra misafirler tereddüt etseler de daveti kabul ederler. Bardaklar boşalmadan hemen önce ikinci bir kişi, başka bir tur için davet eder ve aynı etkinlik devam eder. Sigara da aynı şekilde teklif etme, reddetme ve kabul etme aşamalarına sahiptir.

Arkadaşlığı sürdürmek zaman alan ve masraflı olmasına rağmen sosyal hayat için gerekli bir aktivitedir. Elbette bu arkadaşlığın bozulma ve dağılmalarını önlemenin çeşitli yolları vardır. Örneğin, sık kullanılan "*sondan öncekini bana ver*" gibi ifadeler, bir tur daha içme isteğini ifade eder ve aynı zamanda diğerlerinin de eşlik etmesini sağlar. Hem diğerlerinin içki ismarlamasına izin vermemek hem de teklifleri sürekli reddetmek, eşitlik kurallarına yönelik saldırı ve çirkin davranışlar olarak görülür. Görgü kurallarına uymayan erkekler, "*utanmaz*" olarak damgalanmakta ve böyle adlandırılmaktadır. Arkadaşlar arasında cömertlik, kutsal bir kafe etiğidir. Sonuç olarak, ödemeler karşılıklı olmalıysa da Endüslüler bu durumu pek sevmezler. Masrafları bazen paylaşır bazen de ayrı ayrı öderlerdi. Arkadaşlığın kurallarını bozduğu düşünülen bu tür davranışlar, çirkin sayılırdı.

Göçmenler, genellikle kafelerde kırsal kesimin sıcak sosyal ortamına zıt olan endüstriyel toplumun soğukluğunu yansıtır. İçki, sigara, atıştırmalık ve küçük sohbetlerin olduğu buluşmalara katılım, yetişkin erkek statüsünün ön şartıdır. Bir erkeğin onuru tehlikeye girdiğinden, barlarda yaptığı ev sahipliği bazen tartışmalara

neden olabilir. Herhangi bir müşterisinin tarafını tutarak tartışmada aracılık etmek ise barmen için zor bir görevdir.

Erkek İnanç Sistemi ve Erkeklik Ritüelleri

Kafeler, erkekliği göstermek için ideal bir ortam sağlar. Barın en iyi köşesi olan tezgâhta dikilen bazı erkekler, erkeklik alışkanlıklarını sergiler. Kadın ve erkekliğin kültürel temel kavramları, onların davranışlarını örnekler. Öncelikle cinsel saldırgan davranışa değinen erkeklik için kullanılan yerli terimler "*hombria*,"⁷ *ser hombre ya da ser macho*" dur. Endülüs kırsal kesiminde sadece entellektüel çevrede İngilizce bir deyim ve yeni eklenen bir sözcük olarak "*machismo*" da kullanılabilir. *Hombria*'nın kökü testislere sahip olmak anlamına gelen "*tener cojones*"ten gelir. Cinsel güçlerin testislere ait olduğu düşünülür.⁹ Endülüsler, gerçek bir erkekle, erkek gibi davranan bir kadın arasındaki farkı yaratan şeyin testisler olduğunu düşünürler, tıpkı bir boğayla öküz arasındaki fark gibi. Saldırgan ve korkusuz arkadaşlarını büyük testisli anlamına gelen "*cojonudo*" olarak adlandırırlar. Bir erkek kendinden bahsederken cinsel gücüyle alakalı olan konuşmayı uzatır. Arkadaşlarıyla buluştuğunda, bir kafeye girdiğinde ya da kendisini göstermeye çalıştığı durumlarda halk içinde sıklıkla mahrem yerlerine dokunur. Fakat gerçek erkeklik, cinsel kuvvetten çok daha fazlası anlamına gelir. Aynı zamanda kendisinin ve ailesinin menfaatlerini savunma iradesi ve yeteneğini de içerir.

Endülüs'te erkeklik kavramının fiziksel dayanıklılık yerine tamamen cinsel güce dayandığı tartışılmıştır. Endülüslülerin kavgayı şiddetle kınadığı ve bu eylemi fiilen çok nadir kullandıkları bir gerçektir. Fakat bu fiziksel kuvvetin güçlü bir erkeklikten ayrı olduğu anlamına gelmez. Bardaki erkekler, fiziksel güçlerini sergiler ve birbirlerine şiddet uygulayabilir. Bunu yaparken de akranlarına, kendi cinsel güçlerini kanıtlar. Bu durum, birbirlerinin omuzlarına vururken uyguladıkları güç miktarı, tezgâhın üzerine paraları çarptığında, masalarda domino taşı çaldığında ve sipariş ettikleri içecekleri ani hareketlerle içtiklerinde anlaşılır. Ayrıca gençlerin giydiği kasları gösteren dar kıyafetler, onların güçlerini ispatlar. Bir erkeğin fiziksel potansiyelinin konuşulması sık görülen bir alışkanlıktır.¹⁰

Erkeklik kutlaması olarak adlandırılan olayın ana temasını, erkeklerin kadınlarla olan ilişkileri ve barlarda fazlaca zaman, para harcama oluşturur. Toplumsal cinsiyet

⁷**Ç. Notu.** Sözlüklerde "*erkeklik, erkekçe davranma, erkekliği kanıtlama*" anlamına gelen (<http://www.spanishdict.com/translate/hombr%C3%ADa>) sözcük İspanya'da, İspanyol bir erkeğin mert, maço ve sert bir biçimde davranması durumudur. "*Ser hombre, ser macho*" terimleri de yine aynı anlama gelen farklı sözcüklerdir. Hatta bizde kullanılan "*maço*" ifadesinin de İspanyolca'dan dilimize geçip kültürümüze kazandırıldığı aşikârdır.

kimliği aşağıdaki temel inançlarla tanımlanmaktadır. Erkekler, tabiatları gereği kadınlardan üstündür. Aynı zamanda erkekler cinsellik konusunda kendilerini kontrol edemediklerine inanırlar. Kadınları incitmenin doğal olduğunu düşünürler. Kadınların kendilerini kontrol etmelerini, utangaçlıklarını sürdürmelerini ve evlilik öncesi ve sonrasında ilişkilerin sosyal sonuçlarının farkında olmalarını mantıklı bulurlar.¹¹ Fakat erkekler, üstünlüklerinin sürekli bir biçimde kadın saldırısı altında olduğunu hissederler. Sosyal olarak yıkıcı ve doyumsuz olan kadın cinselliğinden korkarlar. Kadınların baştan çıkarıcı özellikleri, bilhassa kusurlu ve yaşlı erkekler arasında sürtüşme nedeni olan tehlikeli bir silah gibidir. Bu yüzden erkekler, erkekliklerini kadınların istilasından korumaları gerektiğini hissederler. İdeal bir kadının bakire veya anne olması gerekirken erkekler, barlardaki kadınların fahişe olduklarını ifade ederler. Birçok şaka, uzun öykü ve şarkı, erkekler için kadınsılığın olumsuz imajını konu alır.¹² Aslında bu düşünceyi anneler, oğullarına; “*hilebaz ve kurnaz kadınlardan uzak dur*” diyerek aşılar.

Erkeklerin kadınlarla ilgili müstehcen, komik ve kendi cinsel dürtüleriyle ilgili abarttıkları hikâyeler, bardaki aşırı içmeleriyle doğru orantılıdır ve söz konusu bu durum, erkeklik inançlarının çekirdeğini oluşturur. Erkekler, normalde otokontrollerini kaybedecek kadar içmeseler de bunun arada sırada olması gerektiğini düşünürler. Toplum tarafından kabullenilen bu içme “*juerga*” ve “*perol*” kutlamalarında meşrulaştırılmıştır. Eğlence, her zaman cinsel performansla yönelik sözlü ve vücut hareketleriyle ilgili kinayeler içeren aşırı içmeler ve müstehcenliklerden oluşur. Katıldığım perollerin birinde, ev sahibi işçilerden birinin alay ederek cinsel organıyla oynamasına izin vermişti. O, bunu cinsel olarak kadınlaştırılmış ve yağmalanma korkusuyla aşağılanmış bir işçi gibi çifte standardın bir göstergesi olarak düşünüp yanlış anladı. Aslında, bardaki kurbanına arkadan yaklaşma yoluyla yapılan şakalar, Endülüs erkeklerinin tek takıntısı olan kadın olma korkusundan kaynaklanmaktadır.¹³

Kutsal hafta, her şeyden önce erkek sosyalliğinin tavan yaptığı zamandır. Sınıflar arası ve sadece erkeklerin olduğu dinî kardeşlikler tarafından alaylar düzenlenir ve sergilenir.¹⁴ Kasabanın yedi kutsal haftasının dördüncü perşembesinde üç işçi sınıfı ve bir orta sınıftan oluşan grup, geceleri üye olan olmayan insanların toplandığı, içki ve yemeklerini paylaştıkları eğlenceler tertip ederler. Bu kulüpler, “*Lent*”⁸ zamanında bar yoğunluğunu artırır. Bu dinî kardeşliğin en önemli amacı, azizin imajıdır. İşçiler arasında en popüler kadın ise azizelerdir. Kutsal Cuma kutlamaları sabah beşte başlar. Partiye

⁸Ç. Notu. “*Urban Dictionary*”de Kiliselerde; bağlılık, yenilenme ve tövbe amacıyla Çarşamba günü başlayan Pazar günleri haricinde 40 gün süren ve Paskalya’da biten bir ibadet şeklidir. İlaveten, söz konusu günde Hz. İsa’nın son akşam yemeğinden sonra ihanete uğrayıp tutuklanması ve çarşıya gerildiği gün zamanına da tekabül etmektedir. (<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Lent>)

katılan üyelerin büyük çoğunluğu bütün gece kulüpte sabahlayıp yiyip içki içerler. Tören başladığında çoğu katılımcı, çılgın hâdedir. Havai fişekler, monotonlaşan davul sesleri, tören boyunca aşırı içki, uykusuzluk, sarmal ve tümsek sokaklarda ağır fıçılar taşıma, “Çok yaşa Veronica, dünyanın en tatlısı” diye bağırma gibi yarışlara girip ortamı hareketlendirirler. Öğlen 15.00-16.00 saatleri arasında bir kaosla tören biter. Sarhoş adamlar ve erkek çocuklar, şarkı söyleyip dans eder.¹⁵ Kutsal Hafta kutlamalarının en meşhur eleştirisi, Roma Katolik kilisesinin resmi olan kuralları bozmasına yöneliktir. Yukarıda bahsedilen eğlenceler gibi, bu da erkeklerin kendi imajlarını yeniden yarattığı bir erkeklik ritüelidir. Saatlerce davul çalmak, fıçı taşımak, aşırı içki içmek ve uykusuz kalmak dayanıklılık ve tahammül gerektirir. Ritüel tamamlanmadan önce pes eden erkekler zayıf oldukları gerekçesiyle azarlanır. Seyircilerin bir parçası olan kadınların, erkeklik rollerini sergileyen kocaları, babaları, oğulları, erkek kardeşleri ve nişanlılarını gururla izlemeleri de oldukça ilginçtir. Törenden sonra erkekler fıçıları taşırken omuzlarına aldıkları yaraları birbirlerine gösterirler ve zafer olarak cinsel anlamda güçlü olduklarına inanırlar.

Erkek sosyalliğini yönlendiren düzenin ikinci bileşeni ise formalitedir. Bu değer cinsel ve fiziksel şiddete karşı koyar. Bu, güçlü duygularına sınırlar koyarak kişinin itibarına sahip çıkma yeteneği yani otokontrol anlamına gelir. Tören, işçilerin toplumsal davranışlarının bu kaliteden yoksun olduğunu düşünen kasabanın seçkin insanları tarafından net bir şekilde yasaklanmıştır. Bununla birlikte tören, kentlin işçi sınıfının düşünce ve davranışlarına inkâr edilemeyecek bir biçimde nüfuz etmiştir. Namus ve erkeklik, iddialı davranışlar gerektirirken Endülüs'ün kırsal kesiminde şiddet çok nadirdir. Çalışmam boyunca yaşadığım kasabada sadece bir kez kavga yaşandı. Bu kavga, Sevilla'nın tarım kentinde gerçekleşti. Yukarıda anlatılanların yanı sıra kafe ve sokaklarda sarhoş olanları nadiren gördüm. Meyhane performansları hâlâ önemli bir otokontrol testidir. İçki içmenin yanı sıra bir erkeğin itibarı için başka bir zorluk daha vardır. Belirli bir espri olan “cachondeo”⁹, Endülüs kafelerinde çok meşhurdur. Şakayı başlatan kişinin kurbanlarından kurtulmaya çalışması eğlenceli; fakat bir o kadar da tehlikelidir. Mağdurun yüzünü tutması, kavgaya dayanması ve rahat bir şekilde geri dönmesi önemlidir. Öfkesine hâkim olamayan bir adam seyirciler tarafından küçümsenir. Aşağıdaki örnekler “cachondeo”nun işleyişini gösterir. Gündelik işçilerden

⁹Ç. Notu. Sözlükte “şaka, saçmalama, gülme, takılma, vb.” (<https://www.google.com.tr/search?q=%C3%A7eviri&oq=%C3%A7eviri&aqs=chrome..69i57j0l5.1574j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>) gibi anlamlara gelen sözcük, Endülüs barlarında erkekler arasında oynanan erkeklerin birbirine laf attığı atışma havasında geçen, çok ileri gidilirse erkeklerin kaldıramayacağı türden şakaların yapıldığı bunlara rağmen erkeklerin sakinliğini koruduğu ve kavga etmediği bir tür İspanyol eğlencesidir.

bir grup, tezgâhta içki içer. Bir arazi sahibi onlara doğru yürür ve işçilere dikkat etmeden bir bardak şarap ister. İşçilerden biri cachondeo'ya başlar ve bağırır: *"Bu arkadaş gerçek bir kapitalist. Çok parası var; fakat berbat bir hesap ödüyor. Dahası o tam bir faşist. Onun gibi zengin insanları öldürüyor olmalı!"* Bir anda, kurbanın omzuna dostça vurur ve yaptığı şakanın ağırlığını önemsemeden işçilerden biriyle sohbet etmeye başlar. Arazi sahibi ise sakinliğini korur. Bir barda beş şirket çalışanı yasaklanmış bir şans oyunu oynar. Belirli bir zamanda seyircilerden biri, ıslık çalar ve bağırır: *"Dikkat edin, sivil polis!"* bunun üzerine oyuncular, korku içinde oyunu bırakırlar ve izleyiciler bir kahkaha atarlar. Cachondeo, erkek duyarlılıklarına çok yüklendiği için kabul görebilecek sınırların ihlâlüne dair doğal bir risk vardır. Bu durum, aşağıdaki örnekte de görülebilir. Bir kafeteryada inşaat işçisi, yanında duran adamı iter; fakat çok güçlü bir itıştır bu. Zira kurban, başka bir masaya düşer ve şarabını döker. Adam, çok sinirlenir; fakat kendini tutar ve tek kelime bile etmez. Bu şakaya kimse gülmez. Endülüsler, bunu kaba bir şaka anlamına gelen *"broma pesa'o"* olarak adlandırır. Bu, bizi erkek değerlerinin üçüncü unsuru olan zarafete götürür. Onun anlamlarından biri eğlendirmektir. Erkekler girişken, eğlenceli ve esprili olmalıdır. Benzetmeler, eğlenceli kelime oyunları, bulmacalar, bilmeceler, uzun hikâyeler ve şakalar eş sosyal ortamlarda çokça övülür. Zarafetli erkekler, barlarda her zaman ilgi odağıdır. Lakabı *"Curro Pistola"* olan bir marangoz, ölüleri bile güldürebilecek zekice şakalarıyla ünlüdür. Güçlü bir inşaat işçisi olan Jesus, kendiliğinden kafiyelere uyan bir hikâye anlatma yeteneğine sahiptir. Zarafet, Endülüs'ün kırsal kesimlerindeki kafelerde sıcak bir ortam oluşmasını sağlar.

Sonuç

Şimdiye dek erkeklerin sosyal hayatının özel örüntüsünü tasvir ettik ve kafelerdeki erkek ahlâkının erkeklerin davranışlarını nasıl etkilediğini göstermeye çalıştık. Eril gösterinin neden aynı cinsten olan kişilerin ortamlarında bu kadar belirgin olduğu sorusu cevaplanmaya devam edecektir. Akdeniz bölgesindeki kadın-erkek ilişkileri konusundaki açıklama, bizzat erkekte ego oluşumuna odaklanmaktadır. Kadınların egemen olduğu bir evde büyüyen erkek çocuğun babasının yokluğuna karşı kadını bir kimlik geliştireceği savunulmakta ve düşünülmektedir. Ergenliğe eriştikten sonra çocuk, kadın-erkek egemenliğine ilişkin ön kanısının yanlış olduğunu keşfeder. Kadın kimliğine karşı olarak ilk hetapta aşırı erkeksi davranışlar gelişir ve bu davranışlar sergilenir. Bu açıklamadaki sorun, psikodinamik ve kültürel süreçler arasındaki bağlantı için kanıtların basit ve sonuçsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü kişilik oluşumunun birincil süreci, büyük oranda belirsizdir ve bu kadar basite indirgenemez. Dolayısıyla bu açıklamanın doğruluğu son derece şüphelidir.

Başka bir yaklaşım, erkek cinsel kimliğini kendi terimleriyle analiz eder. Cinsiyetler arasındaki ilişki içeriğinin sosyo-ekonomik bağlamda reddedilmesi ile ilgili bu yaklaşım, Endülüs erkeklerinin gerçek erkek olma olgusunun aşama farklılıklarını

belirlemede başarısız olmuştur. Bu bağlamda, sadece erkek egemenliğini kabul edersek ziraat işçisi sınıfında kadınların erkeklerin ekonomik üstünlüğüne meydan okuduğu en önemli noktayı da göz ardı etmiş oluruz. Söz konusu erkek davranışının sembolik tanımlarını kavramlaştırmada başarısız olan bir açıklama, muhtemelen eksik kalacaktır. Cinsiyetler arasındaki mülk, görev ve güç dağılımı haricinde, erkek sosyalliğinin temel özelliklerinin yeterince kavranabileceğini düşünmüyorum.¹⁶ Kadınların erkeklerden daha düşük seviyede olduğuna inanılan bir toplumda, erkeklerin ailelerine katkı sağlama yetenekleri bir aksiyon olarak kabul edilirse, gündelik işçilerin konum ve kimlikleri değersiz sayılacaktır. Kırsal Endülüs işçi sınıfında olduğu gibi kadınlar, maaşlı işlerle aile gelirine büyük ölçüde katkı sağladığında özel ve kamusal alanda erkek ve kadın kimliği arasındaki çizgi bulanıklaşır. Bunun önüne geçmek için erkeklik rolü ve öz benliği, kadınları hariç tutan sembol ve ayınlar tarafından kamusal alanda takviye edilmiştir. Gündelik işçiler, onların yokluğunda evin, dış dünyadan korunmak zorunda olan güçsüz kadın ve çocuklar için olduğunu savunur. Anaerkil aile yapısına fazla katılım, bir erkek işçinin itibarını bozabilir¹⁷ Özel ve kamusal alanda gündelik işçilerin, marjinalliği oldukça sağlam güç ve nüfuz sahibi olan orta ve üst sınıf erkeklerden daha yoğun olarak meyhane kültürüne girme sebeplerini açıklamaya yardımcı olur. Kafelerde erkeklik ritüelleri, işçilerin evin hanımlarına bağlılığı ve yerel toplumdaki zayıf ekonomik ve siyasi konumunu gizlemek içindir. Fakat Endülüs'teki erkek egemenliğini bir efsane olarak adlandırmaktan ileri gitmeyeceğim.¹⁸ Erkekler kadınları ikincil planda tutma konusunda güçlü ve etkilidirler. Onlar gerçekten çok çalışıyorlar.

Notlar

Yerel barlarda harcadığım zamanlarda beni bilgilendiren Endülüslülere, ilham ve tavsiyeleri için Anton Blok, Bill Christian ve Willy Consen'a şükranlarımı sunarım. Seyir defterinin anonim inceleyicilerinin cömert yorumları gerçekten bana çok yardımcı oldu.

¹ Bar kültürü monografisi için İspanya'daki barlarla ilgili araştırma sahasını öneren ve bu barların bir kısmını ayıran Davis, Photiadis, Brandes ve Hansen'dir.

² Çalışmamda sunulan kanıtların en büyük kısmı Cordoba kasabasının yerlilerinden toplanmıştır.

³ bkz. Driessen. Bu değerlerin önemle hazırlanmasında rol oynayan Endülüs'teki kentsel bir inanış.

⁴ Gelirlerini tarım ve toprak mülkiyetinden elde eden orta ve yüksek sınıf aileler, tarım dışı işle uğraşan ailelere göre daha baskındır ve diğer ailelerden ayrılır. Erkekler bar sosyalliğinde genellikle politika ve ekonomi hakkında konuşur ve katı resmiyet kodları vardır.

⁵ bkz. Luque Baena ve Gilmore. Endülüs halkının organizasyonu için.

⁶ Gilmore sekiz bini tarım kasabası olan Sevilla'nın planı için bunu, doğru bulmuştur.

⁷ Bara katılmamanın kabul edilebilir sebepleri hastalık, yas, bir yakının ölmesi ve paranın hiç olmamasıdır.

⁸ bkz. Juerga'nın tanımı için Gilmore (1980, 190: 191).

⁹ Genel bir Akdeniz görüşüne göre erkek, testislere sahip olmasıyla tanımlanırken bir kadının testislere sahip olmaması bir eksiklik olarak görülür.

¹⁰ Birçok araştırma şiddet dürtülerinin kontrolünde, erkeklik davranışlarında ve ritüelleşmenin rolünde devlet yapısının çalışmalarına ihtiyaç duyar.

¹¹ bkz. Aguilera (1978: 29-30) Başarısızlık ya da kötü beklentilerle karşılaşma, erkek olmanın doğal sonucu olarak karşılanabilir.

¹² Erkekler arasında söylenen ve kadınların hain olduğunu ifade eden sayısız flemenko şiiri vardır.

"Bir kadının aşkı

Bir tavuğunkine benzer.

Onun horozu etrafında yoksa

Kendini kimi bulursa ona verir."

¹³ Günlük kullanımda "*tomar porculo*" bir insanın ahmak olması anlamına gelir. Türk erkekleri ile ilginç bir benzerlik gösteren sözlü düelloda baskınlığı açık bir şekilde ifade eder.

¹⁴ Endülüs'teki din kardeşliği hakkında faydalı bir tartışma için Moreno Navaru (1974). 1970'lerin sonlarına doğru kardeşlik şehirlerinden biri ritüellerde özel eşyaları taşıması için üç kızı üye yapmaya karar vermiştir.

¹⁵ Aguilera, Endülüs'teki Huelba şehrinin bir benzeri olarak tanımlamıştır.

¹⁶ Antropolojik bir dergi, 15 yıldan daha uzun bir süre önce Akdeniz kadının rolü ve pozisyonu ile ilgili bir kadının bakış açısıyla bir tartışma sunmuştur. O zamandan beri kadın gücünün sistematik incelemesi, halk alanına katılabileceği hatta onların erkekler vasıtasıyla kendi cinsellikleri üzerindeki erkek etkisini ortaya koyabilecekleri ve doğaüstü bir âleme ulaşabileceklerini göstermiştir.

¹⁷ Antropologların Kuzey Amerika gecekonduları çalışması ve Karayipler bölgesindeki çalışmalarında, ailede söz sahibi olmayla maçoçluk kültürü arasındaki bağlantının olduğunu vurgulamıştır. Bu vurgulardan biri, bölgedeki erkeklerin inancı ve sosyallik kalıplarıdır.

¹⁸ Köy toplumlarında resmi erkek gücünü ve prestijini resmi olmayan kadın gücü ve etkisi dengelemiştir. Hiyerarşik olmayan bu güç ilişkisi, mitlerin erkek baskınlığından

dolayı öne sürülmüştür. Rogers'ın kadın erkek ilişkileri modeli, köylü toplumlarda, gücün yapısındaki erkek gücünü ve büyük toplumlardaki kadın baskınlığının önemini küçümsemştir. Bu durum, kadınların sahip olduğu güç ile ilgili bir yalanlama değildir. Bununla birlikte erkekler tarafından farklı şekillerde kontrol edilen güç kaynağı, onlarda kadınlar tarafından yapılır. Hatta resmi olan ve resmi olmayan güç aynı değildir. Birbiriyle yer değiştirebilir.

Kaynakça

Aguilera, Francisco E. (1978), *Santa Eulalia's people. Ritual structure and process in an Andalusian multicomunity*. St. Paul (Minnesota): West Publishing Co.

Sweet, L. (1967). Appearance and reality: Status and roles of women in Mediterranean societies. *Anthropological Quarterly*, 40,3.

Blok, A. (1981), Rams and billy-goats: A key to the Mediterranean code of honour. *Man* 16, 427-440.

Brandes, Stanley H. (1961). *Vounded stags, Male sexual ideology in an Andalusian town, Sexual Meanings, The Cultural Construction of Gender and Sexuality*, Sherry B.Ortner& Harriet VWhitehead, eds. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 216-240.

Brandes, Stanley H. (1979), Drinking patterns and alcohol control in a Castilian mountain village. *Anthropology*, 3, 1-16.

Brandes, Stanley H. (1980), *Metaphors of masculinity, Sex and status in Andalusian folklore*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Davis, J. (1964), Passatella: An economic game. *The British Journal of Sociology*, 15, 191-207.

Driessen, H. (1981), *Agro-town and urban ethos in Andalusia*. Nijmegen: Centrale Reprografie Katholieke Universiteit.

Dundes, A., Jerry W. L., and Ozkok B. (1970), The strategy of Turkish boys' verbal duelling rhymes. *Journal of American Folklore* 83, 325-349.

Gilmore, M. and Gilmore, D. (1979). Machismo: A psycho-dynamic approach (Spain). *The Journal of Psychological Anthropology*, 2, 281-300.

Gilmore, D. (1979). *The people of the plain: Class and community in Lower Andalusia*. New York: Columbia University Press.

Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays in face-to-face behavior*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Hannerz, U. (1969). *Soulside: Inquiries into ghetto culture and community*. New York: Columbia University Press.

Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Hansen, Edward C. (1977). *Rural Catalonia under the Franco regime: The fate of regional culture since the Spanish Civil War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Leach, E. (1967). Ritual in International Encyclopedia of the Social Sciences. Vol. 13. D. Silis, ed. New York: Macmillan and the Free Press, pp. 520-526.

Luque Baena, E. (1974). *Estudio antropológico social de un pueblo del Sur*. Madrid: Editorial Tecnos.

Manning, F. (1973). *Black clubs in Bermuda*. Ithaca: Cornell University Press.

Moreno Navarro, I. (1973). *Las hermandades andaluzas: Una aproximación desde la antropología*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla.

Nelson, C. (1974), Public and private politics: Women in the Middle Eastern world. *American Ethnologist*, 1, 551-565.

Photiadis, J. D. (1964). The position of the coffee-house in the social life of the Greek village. *Sociologia Ruralis*, 5, 45-56.

Pitt-Rivers, J. A. (1970). *The people of the Sierra*. 2nd ed. Chicago: The University of Chicago Press.

Press, I. (1979). *The City as context: Urbanism and behavioral constraints in Seville*. Urbana: University of Illinois Press.

Rogers, S. C. (1974), Female forms of power and the myth of male dominance: A model of female/male interaction in peasant society. *American Ethnologist*, 2, 727-757.

Silverman, S. (1979). On the uses of history and anthropology: The palio of Siena. *American Ethnologist*, 6, 413-436.

Silverman, S. (1981). Rituals of inequality, Stratification and Symbol in Central Italy. in *Social Inequality: Comparative and Developmental Approaches*. Gerald D. Berreman, ed. New York: Academic Press, pp. 163-182.

Vilson, P. (1973). *Crabants: The social anthropology of English-Speaking Negro societies of the Caribbean*. New Haven and London: Yale University Press.